

A MÉLTÁNYOSSÁG PERCEPCIÓJA PEDAGÓGUSHALLGATÓK KÖRÉBEN ÖSSZEHAISONLÍTÓ VIZSGÁLAT MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA HATÁR MENTI RÉGIÓJÁBAN

BEREI EMESE BEÁTA

Emanuel Egyetem, Nagyvárad

Tanulmányom a felsőoktatási méltányosságra fókuszál összehasonlító perspektívában, a pedagógushallgatók szemszögéből. A kvantitatív adatfelvételt a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központja végezte 2012-ben és a 2014-2015-ös tanévben. A nézeteket általános és célorientált kérdésekkel, a Bogardus-skála felsőoktatási hallgatókhoz adaptált változatával vizsgáltam, az adatokat SPSS statisztikai programmal elemeztem. Eredményeim szerint a vélemények rendkívül differenciáltak, a méltányosság realizálódásában jelentős szerepet kapnak a hallgatók társadalmi szerepvállalásai.

Kulcsszavak: felsőoktatási méltányosság, pedagógushallgatók, Románia és Magyarország

The paper is discussing the concept of equity in higher education in a comparative perspective among teacher training students. The quantitative international survey data was collected by the Higher Educational Research Centre of the University of Debrecen in 2012 and in 2014-2015. I had focused on students opinions, using the SPSS 22 statistical program to analyze data. In the views of the students, the attitudes of support and exclusion are present in the same time. The participation in charity, volunteering, civil or church communities increases the chance that the students will have supporting attitudes towards peers.

Keywords: higher education equity, teacher training students, Romania and Hungary

A méltányosság fogalma

Az ezredforduló után a neveléstudományi kutatásokban előtérbe került a méltányosság (equity) diskurzusa, amely tisztességes (fairness) és befogadó (inclusion) bánásmódot jelent (Lannert 2004). Az OECD (2012) a méltányosságot a tanulási lehetőségekkel és eredményekkel, az oktatáshoz való hozzáféréssel, a kompenzációs beavatkozásokkal és az inklúzióval összefüggésben határozta meg. Az oktatási méltányosság strukturális megközelítése során Unterhalter (2009) megállapította, hogy egy demokratikus berendezkedésű társadalomban átjárhatóság van az oktatáspolitikai, törvényi szinten megnyilvánuló ideális, makro társadalmi méltányosság és az alkalmazott, gyakorlati, mikro társadalmi méltányosság között. A *makro méltányosság* (equity from above) olyan törvényekre, szabályokra vonatkozik, amelyek az emberek közötti kapcsolatokban az igazságosság, a tisztesség és a tolerancia értékeit írják elő, míg a *mikro méltányosság* (equity from below) az emberi sokszínűséggel és az egyén szabadságával hozható összefüggésbe. Ez a mindennapi életben a különböző makro- és mikroszintek nézőpontjainak és érdekeinek ütköztetésével, a különböző társadalmi háttérűek, a más kultúrához tartozók egymás közötti kapcsolatára, dialógusára, kritikájára vonatkozik. A méltányosság koncepciója Unterhalter (2009) modellje szerint az egyéni sokszínűséggel, szabadsággal, individualizmussal kapcsolódik össze. Ezzel szemben vannak olyan nézetek is, amelyek az elemi közösségek szerepét hangsúlyozzák a kirekesztések, a hátrányok csökkentése érdekében (Pusztai 2004).

A kutatás bemutatása

A tanulmányban a pedagógushallgatók véleményeit elemeztem a méltányosság (esélyegyenlőség, kompenzáció és inklúzió) problematikájával összefüggésben. Kutatási stratégiám megalapozásában fontos támpontokat nyújtott Pusztai és Szabó (2014) tanulmánya, amelynek során a felsőoktatási hallgatók fogyatékkal élő társaikkal kapcsolatos attitűdjeit három dimenzió mentén elemezték: a hallgatók nem anyagi, anyagi- és kapcsolati preferenciáit vizsgálták, feltételezve, hogy a befogadó attitűdöknek egyéni és társadalmi magyarázatai vannak. Az említett vizsgálat elsősorban a fogyatékkal élők és társaik közötti viszonyulásra fókuszált, ezért szükségesnek találtam más, a felsőoktatási jogszabályok fókuszában kiemelt speciális csoportokra (Szemerszki 2016) – a hátrányos helyzetűekre, a kisebbségben élőkre és a romákra – is kiterjeszteni az elemzést.

A kvantitatív jellegű nemzetközi adatfelvételt a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központja végezte 2012-ben és 2014–2015-ben, a HERD, a SZAKTÁRNET, valamint a IESA kutatási projektek¹ keretében, több ország felsőoktatási hallgatóinak a körében. A HERD 2012-es felmérés három országban – Romániában, Magyarországon és Ukrajnában – zajlott, az általam használt pedagógushallgatói almintá 557 fő volt. A romániai hallgatók a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemhez, az Emanuel Egyetemhez és az Állami Egyetemhez tartoztak, továbbá a kolozsvári székhelyű Babeş–Bolyai Tudományegyetemen tanultak, többségük – 64% – román

¹ A HERD (Higher Education for Social Cohesion Cooperative Research and Development in a Cross – border Area HURO/0901/253/2.2.2.), a SZAKTÁRNET (TÁMOP – 4.1.2.B.2-13/1-2013-0009 Szakmai szolgáltató és kutatást támogató regionális hálózatok a pedagógusképzésért az Észak-Alföld régióban), valamint a IESA (Debreceni Egyetem Kutatási Pályázata RH/885/2013).

nemzetiségűnek vallotta magát elsősorban. A magyarországi hallgatók többsége a Debreceni Egyetem, továbbá a Nyíregyházi Főiskola és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatója volt, 99%-ban magyar nemzetiségű.

Az IESA 2014–2015-ös kutatásában összesen 2017 hallgatót mértünk fel Magyarországon, Romániában, Kárpátalján, Szlovákiában és Szerbiában, a szlovákiai adatfelvételben magam is közreműködtem egy tanulmányút során. Az általam elemzett almintá 297 pedagógushallgatóra terjedt ki, akik a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem hallgatói, valamint a nagyváradi egyetemek hallgatói voltak, akik közül 95% magyarul beszél otthon a szüleivel. A magyarországi hallgatók a Debreceni Egyetemhez tartoztak, továbbá a Nyíregyházi Egyetem és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatója volt, 97%-uk magyarul beszél otthon a szüleivel.

A hallgatók véleményeit általános és célorientált² kérdések segítségével a Bogardus-skála felsőoktatási hallgatókhoz adaptált változatával vizsgáltam, az adatok feldolgozásához SPSS 22-es statisztikai programot használtam.

A kutatás eredményei

Elsőként azt vizsgáltam, hogy kimutathatók-e különbségek a határ menti régióban a romániai és a magyarországi hallgatók méltányossággal kapcsolatos vélekedése mentén. Arra a megállapításra jutottam, hogy a romániai hallgatók inkább elégedettebbek az egyenlő bánásmóddal és támogatják a kompenzáció gyakorlatát (a szociális ösztöndíjak növelését) mint magyarországi társaik.

1. táblázat: A méltányossággal kapcsolatos vélemények, országok szerinti összehasonlításban (akik igennel válaszoltak) ($N = 557$) (%). (Forrás: HERD 2012)

Milyen mértékben értesz egyet az alábbi kijelentésekkel?	RO	HU
Mennyire vagy elégedett az egyenlő bánásmóddal a hallgatók tekintetében?	62	46
A szegényebb hallgatókra való tekintettel meg kellene növelni a szociális ösztöndíjak számát	67	17

A továbbiakban fontosnak találtam részletekbe menően, célcsoport-orientáltan is megvizsgálni a kortárskörnyezet méltányossággal kapcsolatos nézeteit.

A pedagógushallgatók arról is nyilatkoztak, hogy a környezetükben van-e speciális hátréru hallgató (2. táblázat). A statisztikai adatok értelmében Magyarországon a hallgatók közel negyede tud fogyatékkal élő hallgatóról, ehhez képest Romániában lényegesen kevesebb pedagógushallgatónak van a környezetében fogyatékkal élő kortárs. Mindkét országban a hallgatók több mint harmada vallotta, hogy hallgatótársai között vannak kisebbségi csoportokhoz tartozók.

² „Hogyan fogadnád, ha az alább felsorolt (hátrányos helyzetű, fogyatékkal élő, nemzeti/kisebbségi, roma) csoportokhoz tartozó hallgatótársad veled egy albérlésben, egy (kollégiumi) szobában lakna/nem anyagi támogatást kapna (pl. speciális tankönyv, mentor, előnyben részesítés a kollégiumi elhelyezésnél...)/anyagi támogatást kapna?” (1. teljes mértékben elutasítom, 2. inkább elutasítom, 3. inkább elfogadom, 4. teljes mértékben elfogadom.)

2. táblázat: Kiemelt figyelmet igénylő hallgatók országok szerinti összehasonlításban ($N = 557$) (%). (Forrás: HERD 2012)

Van-e hallgatótársaid között?	RO	HU
Fogyatékkal élő	12,7	29,7
Nemzeti/etnikai/kisebbségi	32,4	41,1

A pedagógushallgatók demográfiai adatait is számba véve, azt a következtetést vontam le, hogy a családi háttér (szülők alacsony iskolai végzettsége, anyagi helyzete) miatti hátrányos helyzetű hallgatók hozzávetőlegesen 10–40 százalékban vannak jelen mindkét országban.

3. táblázat: Hátrányos helyzetűek a felsőoktatási hallgatók környezetében, országok szerinti összehasonlításban (%)

	HERD 2012 ($N = 557$)		IESA 2014–2015 ($N = 297$)	
	RO	HU	RO	HU
Alacsony iskolai végzettségű apa ^{a)} (%)	26,6	36,4	37,4	47,2
Alacsony iskolai végzettségű anya (%)	32,4	20,6	30,5	28,5
Alacsony társadalmi státusú családi háttér ^{b)} (%)	12,1	25,4	25,3	29,3

^{a)} ISCED nemzetközi osztályozási rendszer szerinti 1–3 oktatási szint.

^{b)} A hallgatók szubjektív értékelése alapján, 1-től 10-ig terjedő skálán mérve.

Fónai (2012) a HERD 212-es adatbázis elemzése során az alacsony szocioökonómiai státusú hallgatókat 24 százalékra becsülte Magyarországon és 42 százalékra Romániában. Összességében a roma hallgatók a legalacsonyabb arányban voltak jelen az alapsokaságban (1 hallgató/alminta). A HERD 2012-es romániai felmérés számottevő része Nagyvárad (Bihar megye) három felsőoktatási intézményében készült – a Partiumi Keresztény Egyetemen, az Emanuel Egyetemen és az Állami Egyetemen. A romániai Bihar megye egyik sajátossága, hogy itt az ország egyik legnépesebb roma közössége él, ugyanakkor statisztikai kimutatások alapján a megyében a középiskolás képzésben részt vevő populációnak mindössze 1,7 százaléka volt roma nemzetiségű a 2010–2011-es tanévben. A nagyváradi Állami Egyetemen, számba véve a 2009-, 2010- és 2011-ben beiratkozott hallgatókat, mindössze 59 roma hallgató volt Bottyán és Chipea (2012). Hasonló a helyzet Magyarországon is: egy 2013-ban végzett 7000 fős roma felmérés feltárta, hogy mindössze négy százalékuk érettségizett és egy százalékuk rendelkezett felsőoktatási diplomával (Koltai 2013). Vizsgálatom során a célcsoport-orientált preferenciák vizsgálata révén hasonló eredményre jutottam, mint Pusztai és Szabó (2014), akik megállapították, hogy a hallgatók viszonyulása nem homogén karakterű, a különböző csoportokat másként ítélték meg, másfajta társadalmi közelségben/távolságban és támogatásban gondolkodtak felőlük. Jelen vizsgálat alátámasztja ezt a következtetést, a hallgatók leginkább a hátrányos helyzetűek iránt támogatóak és legkevésbé a romákkal, másrészt pedig inkább egyetértettek a hátrányos helyzetű, a fogyatékkal élő és a

roma csoportok anyagi és nem anyagi támogatásával, minthogy vállalják velük a közvetlen kapcsolatot. A pedagógushallgatók nézeteiben egyszerre van jelen a támogatás és a kirekesztés, ami egybevág Skrabski és Kopp (2009) modelljével, miszerint a kirekesztő (polarizáló) és a támogató (egységesítő) szemlélet egyszerre van jelen a régióban, ezek között mozognak a hallgatók. A két ország közötti különbségeket vizsgálva (4. táblázat), azt is megállapítottam, hogy a romániai pedagógushallgatók bármelyik speciális csoport irányába befogadóbbak, mint magyarországi kortársaik.

4. táblázat: A hallgatók véleménye országonként
(akik igennel válaszoltak) (%). (Forrás: HERD 2012, N = 557)

	Együttlakás		Nem anyagi támogatás		Anyagi támogatás	
	RO	HU	RO	HU	RO	HU
Hátrányos helyzetű	87,7	85,6	90,6	84,4	92,2	86,0
Fogyatékkal élő	76,1	72,0	88,3	85,2	90,3	84,6
Kisebbségi	74,6	76,0	84,1	74,6	81,9	67,2
Roma	56,3	56,0	76,3	68,9	77,9	57,4

A kapcsolatvállalás intenzitását is figyelembe véve, az inkluzív attitűdöket három dimenzió mentén elemeztem: csoporttársi, lakótársi és párkapcsolati vonatkozásban.³ A két ország hallgatói közötti különbségeket vizsgálva hasonló eredményre jutottam, mint korábban: leginkább támogatóak a hátrányos helyzetűekkel és legkevésbé a romákkal, kivételt képeznek ezúttal a kisebbségekkel kapcsolatos attitűdök. A romániai hallgatók fokozott szolidaritása a kisebbségi hallgatótársak iránt feltehetőleg a személyes érintettségnek tulajdonítható, ugyanis a határ menti régióban a 2014–2015-ös adatfelvétel során főleg magyar ajkú, Romániában kisebbségnek számító pedagógusjelölt szerepelt.

5. táblázat: A hallgatók kapcsolatvállalási hajlandósága országonként
(akik elfogadják) (%). (Forrás: IESA 2014–2015, N = 297)

	Csoporttárs		Együttlakás		Párkapcsolat	
	RO	HU	RO	HU	RO	HU
Hátrányos helyzetű	96,0	96	86	84,0	61,5	67,0
Fogyatékkal élő	93,0	92	75	65,6	31,0	42,6
Kisebbségi	97,6	88	92	67,0	83,0	61,0
Roma	83,0	83	44	50,0	16,6	35,0

³ „Hogyan fogadnád, ha az alább felsorolt (hátrányos helyzetű, fogyatékkal élő, nemzeti/kisebbségi, roma) csoportokhoz tartozó hallgatótársad veled csoporttárs lenne/egy albérlésben, egy (kollégiumi) szobában lakna/veled párkapcsolatban lenne?” (1. teljes mértékben elutasítom, 2. inkább elutasítom, 3. inkább elfogadom, 4. teljes mértékben elfogadom.)

A továbbiakban azt is vizsgáltam, hogy milyen háttértényezők befolyásolják a hallgatók speciális társaikhoz való viszonyát, milyen a hallgatók szervezeti beágyazottsága? Ez utóbbit három részvételi típus szerint elemeztem: jótékonyági, karitatív szervezetben, egyházi közösségben és civil, önkéntes csoportban való, extrakurrikuláris elfoglaltságok mentén.

A Magyar Ifjúság 2012-es felmérése alapján Magyarország fiataljaira általában jellemző, hogy alacsony számban kötelezik el magukat ilyen jellegű tevékenységekben. Az országos reprezentatív felmérés eredményeképpen a fiatalok többsége (több mint 90 százalék) nem kapcsolódott sem tagként, sem alkalmi résztvevőként valamely jótékonyági szervezethez, és nem vett részt semmilyen lelki vagy szociális problémákkal foglalkozó szervezet tevékenységeiben sem. A felmérés eredménye szerint tehát Magyarországon az ifjak nagy része nem tartozik sem civil, sem egyházi, sem jótékonyági, sem szociális problémákkal, hátrányba kerültekkel, lemaradókkal foglalkozó szervezetekhez, csoportokhoz, ami feltehetően befolyásolja a formális interakcióikat, társadalmi érettségüket.

6. táblázat: 15–29 éves magyarországi fiatalok aránya, akik tartoztak valamely csoporthoz, szervezethez, közösséghez 2012-ben (%) (N = 8000). (Forrás: Magyar Ifjúság 2012)

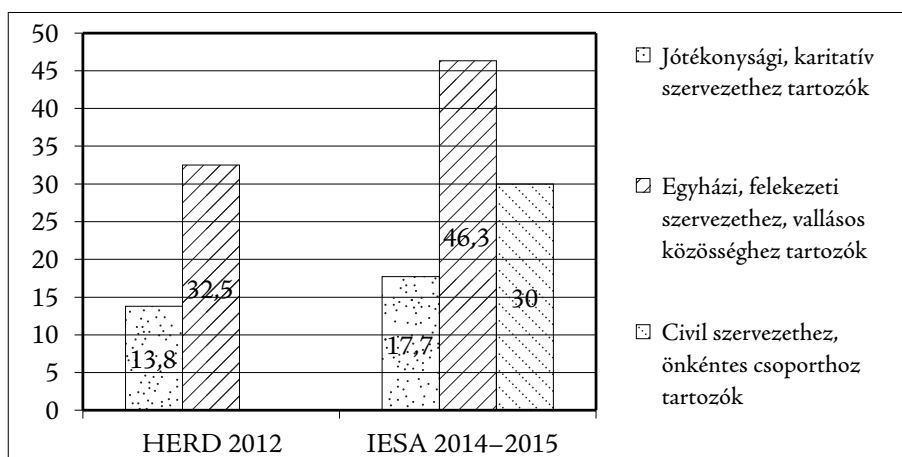
Kapcsolódik-e ön valamilyen módon a következő szervezetekhez?	Igen
Lelki, szociális problémákkal foglalkozó szervezet	6
Jótékonyági szervezet	7
Egyházi szervezet, vallási közösség (nem egyház)	8

A határ menti régióban a pedagógushallgatók szervezeti kötődéseinek a vizsgálatát, kevés eltéréssel, mindkét adatbázis lehetővé tette. A HERD 2012⁴ és a IESA 2014–2015⁵ felmérések tartalmaztak olyan kérdéssorokat, amelyek alapján lehetővé vált a jótékonyági, karitatív, civil szervezethez, önkéntes csoporthoz, egyházi, felekezeti közösséghez, tartozó/nem tartozó hallgatók számbavétele. Eredményeim szerint a határ menti régióban a hallgatók leginkább az egyházi közösségekhez tartoztak. Továbbá a 2012-es és a 2014–2015-ös felmérések közötti időszakban a hallgatók extrakurrikuláris szervezeti elköteleződése növekedett valamelyest, a legutóbbi adatfelvétel során többen vallották azt, hogy részt vesznek ilyen jellegű tevékenységekben, mint korábban.

Országos lebontásban vizsgálva a hallgatók szervezeti elköteleződését a határ menti régióban, mind a HERD 2012, mind a IESA 2014–2015 felmérések egyaránt alátámasztották, hogy a romániai hallgatók inkább kapcsolódtak ilyen jellegű csoportokhoz, mint magyarországi társaik, és ezek a különbségek szignifikánsnak bizonyultak minden esetben. A 2014–2015-ös adatfelvétel értelmében több mint négyszer esélyesebbek voltak

⁴ „Tagja vagy-e valamilyen civil csoportnak, egyesületnek, szervezetnek, körnek stb.? (Csak egy választ jelölj!) A. Egyházi, felekezeti szervezet B. Vallásos kisközösség, ifi C. Jótékonyági, karitatív szervezet, csoport.” (1 – Igen, egyetemen/főiskolán belül, 2 – Igen, egyetemen/főiskolán kívül, 3 – Igen, mindkettő, 4 – Nem, de szeretnék tagja lenni, 5 – Nem és nem is szeretnék tagja lenni.)

⁵ „Tagja vagy-e, tartozol-e a következőkhöz?” (1 Igen, egyetemen belül, 2 Igen, egyetemen kívül, 3 Igen, mindkettő, 4 Nem, de szeretnék tagja lenni, 5 Nem, és nem is szeretnék tagja lenni.) A. Egyházi, felekezeti szervezet, vallásos kisközösség, ifi B. Jótékonyági, karitatív szervezet, csoport C. Civil szervezetnek, önkéntes csoportnak (1 – Igen, egyetemen/főiskolán belül, 2 – Igen, egyetemen/főiskolán kívül, 3 – Igen, mindkettő, 4 – Nem, de szeretnék tagja lenni, 5 – Nem és nem is szeretnék tagja lenni.)

1. ábra: A hallgatók szervezeti beágyazottsága a határ menti régióban a HERD 2012 ($N = 557$) és a IESA 2014–2015 ($N = 297$) adatfelvételek szerint (akik tagok) (%). (Saját szerkesztés)

arra, hogy bekapcsolódjanak karitatív szervezetek tevékenységeibe ($OR = 4,3$) és közel négyszer inkább preferálták a civil szervezeteket ($OR = 3,9$). Ez abból adódhat, hogy Romániában az állami támogató rendszer nagymértékben a szubszidiaritást képviseli, amelynek következtében a szociális ellátórendszernek fontos alkotórészei a közösségi önkéntes kezdeményezések, az egyházak karitatív tevékenységei, a külföldi támogatások segítségével működő civil alapítványok, amelyeknek a munkáját ugyan összefogja, ellenőrzi az állami ellátórendszer, mégis nagymértékű önállóságot élveznek. A legnagyobb különbség az egyházi, vallásos közösségek iránti attitűdök terén alakult ki: a romániai pedagógushallgatók több mint hatszor nyitottabbak az egyházi, vallásos közösségek irányába, mint a magyarországi felsőoktatási intézményekben tanuló társaik ($OR = 6,5$), ami egyezik azzal a korábbi megállapítással, hogy Romániában inkább dominálnak a tradicionális, vallási értékek, mint Magyarországon (Keller 2009).

Végezetül logisztikus regresszióval ellenőriztem, hogy a szervezeti beágyazottság és a társadalmi, demográfiai tényezők együttesen hogyan hatnak az inkluzív attitűdökre (7. táblázat). Eredményeim szerint a szervezeti kötődés közel háromszor esélyesebbé tette a hallgatókat a hátrányos helyzetűek és a fogyatékkal élők befogadására. A hallgatók neme, a szülők iskolai végzettsége nem jelentett differenciáló tényezőt. A romániai pedagógushallgatók közel 5-ször esélyesebbek voltak arra, hogy elfogadják a kisebbségi társaikat lakótársaként, ami nem meglepő, hiszen többségük maguk is kisebbségben éltek (a 2014–2015-ös adatfelvétel során a határ menti régióban a romániai pedagógushallgatók 95%-a magyarul beszélő családban élt).

Összességében tehát, a szervezeti beágyazottság pozitívan hat a hallgatók befogadó attitűdjeire, továbbá a kisebbségi lét növeli a kisebbségi csoportok iránti szolidaritást.

A kutatás során egy határ menti régió pedagógushallgatóinak nézeteit elemeztem a felsőoktatási méltányossággal kapcsolatosan. Az általános és a célcsoport-orientált nézetek vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy a romániai pedagógusjelöltek elégedettebbek és inkább támogató attitűddel viszonyulnak a speciális csoportokhoz,

7. táblázat: A szervezethez tartozás és a társadalmi háttérváltozók együttes hatása a lakótársi elfogadási aritűdökre

	Függő változó: Hátrányos helyzetű		Függő változó: Fogyatékkal élők		Függő változó: Kisebbségi		Függő változó: Roma	
	HERD Exp (B)	IESA Exp(B)	HERD Exp (B)	IESA Exp(B)	HERD Exp (B)	IESA Exp (B)	HERD Exp (B)	IESA Exp (B)
Szervezeti tagság	1,134	2,839*	1,558*	2,659*	1,707**	1,833	1,823***	0,941
Szubjektív anyagi	1,681	3,264	1,167	1,943	1,720	1,297	1,177	1,933
Nem	0,625	0,526	0,697	0,764	0,825	0,950	0,817	0,505
Ország	1,243	0,870	1,203	1,219	0,910	4,984***	0,929	0,720
Apa iskolai végzettsége	1,204	0,868	0,8941	1,090	0,737	1,132	0,873	0,877
Anya iskolai végzettsége.	1,489	1,088	1,105	0,889	1,199	0,566	1,512	1,137

Szignifikanciaszintek: *** $p \leq 0,001$, ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$. A vastag jelölések arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna.

mint magyarországi társaik, továbbá mindkét országban a pedagógushallgatók leginkább támogatóak a hátrányos helyzetű csoportokkal és legkevésbé a romákkal. A kvantitatív vizsgálat megmutatta, hogy a hallgatói közösség véleményei, attitűdjei rendkívül differenciáltak a különböző háttérű csoportok befogadása és támogatása tekintetében. A méltányosság és a befogadás realizálódásában lényeges szerepet kapnak a felsőoktatási hallgatók társadalmi szerepvállalásai a jótékonyági, karitatív szervezetekben, egyházi közösségekben, civil, önkéntes csoportokban, továbbá a kisebbségi lét is pozitívan befolyásolja a kisebbségi nemzettársakkal kapcsolatos inkluzív attitűdöket.

IRODALOM

- BOTTYAN ZSOLT & CHIPEA FLOARE (2012) Issues regarding the integration of young Roma students in higher education. In T. KOZMA & K. BERNÁTH (eds) *Higher Education in the Romania – Hungary Cross – Border Cooperation Area*. Oradea–Debrecen, Higher Education in the Romania – Hungary Cross – Border Cooperation Area.
- FÓNAI MIHÁLY (2012). The relationship between the socioeconomic status and the educational progress. In T. KOZMA & K. BERNÁTH (eds) *Higher Education in the Romania – Hungary Cross – Border Cooperation Area*. Oradea–Debrecen, Partium Press – CHERD (Center for Higher Education Research and Development).
- KELLER TAMÁS (2009) *Magyarország helye a világ értéktérképén*. Budapest, TÁRKI – Social Research Institute, Inc.
- KOLTAI JÚLIA (szerk.) (2013) A szegénység és a társadalmi kirekesztés célzott vizsgálata a roma lakosság körében. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, TÁMOP-5,4,1-12/1-2012-0001 számú kiemelt projekt. [Letöltve: 2017. 12. 01.]
- LANNERT JUDIT (2004) Hatékonyság, eredményesség és méltányosság. *Új Pedagógiai Szemle*, Vol. 12. No. 54. pp.3–15.
- OECD (2012) *Equity and Quality in Education – Supporting Disadvantaged Students and Schools*. OECD Publishing, Paris.
- PUSZTAI GABRIELLA (2004). Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Budapest, Gondolat.
- PUSZTAI GABRIELLA & SZABÓ DIÁNA (2014) Felsőoktatási hallgatók és fogyatékosággal élő társaik. *Kapocs*, Vol 13. No. 4. pp. 23–36.
- SKRABSKI ÁRPÁD & KOPP MÁRIA (2009) *A nevelésszociológia alapjai. Személyesség. Szolidaritás. Társadalmi azonosságtudat*. Apor Vilmos Főiskola, Vác.
- SZEMERSZKI MARIANNA (2016) A jogszabályi háttér, valamint az országos szintű támogatási rendszer jellemzői. In: *A felsőoktatás szociális dimenziója – Hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése és részvétele a felsőoktatásban című kutatás*. Tempus Közalapítvány. [Letöltve: 2017. 12. 01.] <http://tka.hu/docs/palyazatok/a-felsooktatasi-szocialis-dimenzioja.pdf>
- UNTERHALTER ELAINE (2009) What is equity in education? Reflections from the capability approach. *Studies in Philosophy and Education*, Vol. 28. No. 5. pp. 415–424.